

שיקום תוואי נחל נרבתה/הקו הירוק על ידי יצירת בסיס משותף לברטעה המערבית והמזרחית.

ליגיל בר-איתן

הפרוייקט עוסק בהשלכות התכנון הפוליטי על המרחב הפיזי בישראל. ומתמקדת בעיקר ביחסים (או בחוסר היחסים) בין הכוחות בשטח, במקרים מסויימים פשוטו כמשמעו. החלטות המתכנן הפוליטי לא נובעות בדרך כלל משיקולים כלכליים או אקולוגיים, אלא באות לשרת מטרות 'גדולות' יותר, אסטרטגיות ולאומיות. לאורך הפרוייקט נבחנו הקטעים בין הגבולות הפיזיים והסטטוטוריים בישראל, ומרחבי התפר בין הקו הירוק לגדר ההפרדה בדגש על מערכות נופיות וערכי טבע.

הקו הירוק זהו קו הגבול שנקבע ב-1949 בין ישראל וירדן. בימנו אנו לקו הירוק אין ביטוי פיזי של גדר או גבול קלאסי, והביטוי היחידי שלו במרחב זה מערכות השילטון; ממערכה לקו הירוק חל החוק הישראלי הכפוף לממשלת ישראל, ומזרחה לו שילטון צבאי. הקו השני במרחב זה הוא קו גדר ההפרדה, החומה הפיזית בין הראשות הפלסטינית לישראל. תוואי הקו הירוק ותוואי גדר ההפרדה שונים, ובמרחבים ה"כלואים" ביניהם נקראים מרחבי התפר. מרחבי התפר אינם חלק ממדינת ישראל וכפופים לשלטון צבאי כשאר שטחי יהודה ושומרון אך הם מנותקים פיזית מהראשות הפלסטינית ע"י גדר ההפרדה.

מכון שהקו הירוק אינו מתפקד כגבול בפועל, נוצר מצב שאתרים מסויימים הממוקמים על התוואי שלו שייכים לשתי ראשויות; 'על הנייר' מבחינה מוניציפלית וחוקתית הוא מנוהל ע"י שני גופים שונים, אבל מבחינת התפקוד היום יומי האתר מתנהל כישות אחת.

הכפר ברטעה מהווה דוגמא בולטת לראשות אחת בעלת שתי פנים. הקו הירוק סומן לאורך אפיק נחל נרבתה החוצה את השטח הבנוי של הכפר. ע"פ מפות שהיו בידי נציגי שני הצדדים, אשר חתמו על ההסכם הנ"ל היה הכפר כולו מעברו המזרחי של הנחל-בפעול השתרע הכפר משני עבריו. סימון הגבול, בשלב הראשון היה נאמן למפת ההסכם וחילק את הכפר באופן שרובו היה בצידו הירדני של הגבול ומיעוטו בעברו הישראלי. ב-1967 אוחד הכפר מחדש. האיחוי ב-1967 היה בין שני חלקים בעלי פערים תרבותיים וסוציו-אקונומיים גדולים מאוד, אך עם השנים המצב התאזן לאיטו ובשנים האחרונות ישנה מגמה של התעשרות צידו המזרחי של הכפר (יחסית לצידו המערבי. והיום כאשר נכנסים לכפר אין אפילו מודעות לחציה לצידו השני, הפלסטיני.

מבחינה תכנונית היום רק חציו המערבי של הכפר בעל תוכניות מתאר. התוכניות מבוססות על ממצאים מצידו הישראלי של הכפר בלבד. ועמדת אגף התכנון במשרד הביטחון היא שלמערכת הביטחון אין תפיסה מוגדרת לגבי הישוב ברטעה. ניתן לומר מבחינת מערכת הביטחון התפיסה האזרחית היא השולטת והיא זו שתכתיב את מערך הפעילויות בגבול. התוכנית אב/מתאר משנת 2002, עד היום לא נאכפה, והוגש עליה עירעור מטעם אגודת במקום ב-2013. המציאות היום בשטח היא שכל ראשות אחראית על הצד שלה ואין התייחסות לתחזוקה או פיתוח של איזור הקו הירוק שהוא כאמור גם תוואי נחל נרבתה. הטיפול באפיק נחל נרבתה למרות חשיבותו נדחק לשוליים, אף על פי היקף הפגיעה במערכות הנופיות באזור ושבפועל אזור זה מתפקד כלב הכפר מבחינה מסחרית ואזרחית.

נקודת ההתחלה של הפרוייקט נובעת מההנחה שהמצב התכנוני הקיים בכפר ברטעה לא יכול להסתמך רק על ממצאים וערכים מצומצמים עקב הגדרות פוליטיות-בטחוניות-מרחביות. התכנון חייב להיות מושתת על המשתמשים בשטח, במציאות, ולא על סמך מספר תושבים בעלי התעודות הכחולות, או התושבי פנים הקו הכחול של רשות זו או אחרת. הפרוייקט מציע תוכנית המייצרת בסיס פיזי משותף לברטעה המזרחית והמערבית, כמקרה בוחן לאפשרות שיתוף פעולה בין ישראל לראשות הפלסטינית.

התוכנית לוקחת את הקו הירוק-הדופן המשותפת של שתי הראשויות, ועל בסיס שיקומו מייצרת מערכת חדשה של תנועה, מסחר ושטחים ציבוריים. המערכת החדשה נבנתה על בסיס צירי התנועה המרכזיים הקיימים היום בשטח ומנצלת את האיזורים ללא יעודי קרקע (מכוון שהם על הקו הירוק) למען שטחים פתוחים לטובת תושבי

שתי הראשיות. התכנון שואף להגיע למצב שבו המערכות הציבוריות הפרוסות על תוואי הנחל יעוררו אינטרס מצד שתי הראשיות לשמר את התוואי, ולהפוך את קו הגבול ביניהם מדופן מוזנחת ומזוהמת למרכז שיתופי בין שני חלקי הכפר.